

Den økonomiske situasjon.

Foredrag av direktør Erik Brofoss på Norges Banks
representantskapsmøte 10. februar 1964.

I. Perspektivene ved årsskiftet.

Med en økning i bruttonasjonalproduktet i 1963 på vel 5%, uttrykt i faste priser, er den samlede produksjonsstigning i det siste fem-året (1959—1963) kommet opp i ca. 27% (1958 = 100).

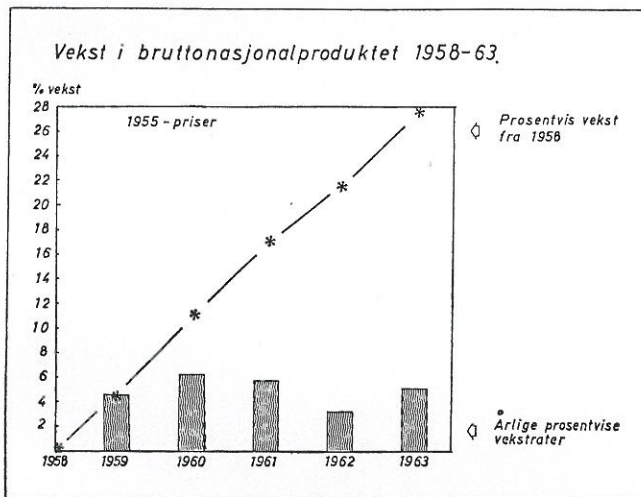

Fig. 1.

Ekspansjonstakten i denne oppgangsperioden tilsvarer en fordobling av bruttonasjonalproduktet i løpet av 15 år. De norske tall ligger godt over gjennomsnittet både for OECD- og EFTA-gruppens land sett under ett.

Den økonomiske vekst må således kunne anses fullt tilfredsstillende.

Avsetningsforholdene for norske eksportprodukter bedret seg betydelig i løpet av høstmånedene i 1963. Utsiktene framover må kunne betegnes som gode. Produksjonsøkningen burde kunne bli noe større enn de 4—4,5% som Nasjonalbudsjettet regner med.

I De forente stater gjør myndighetene målbevisste forsøk på å stimulere sysselsetting og produksjon både ved økning av de offentlige utgifter og ved skattenedsettelse.

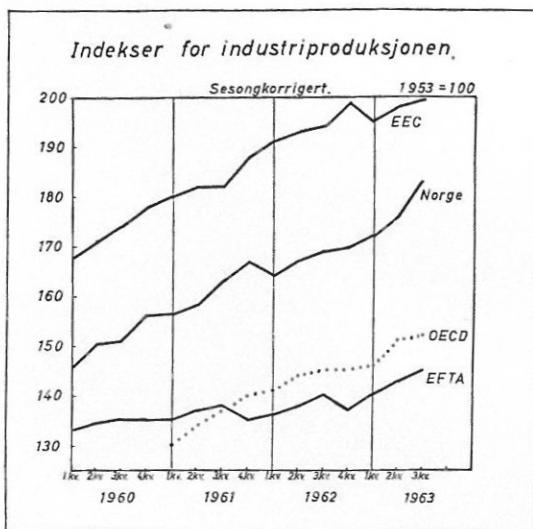

Fig. 2.

Tendensen i begynnelsen av 1963 til en avslapning i ekspansjonen i Fellesmarked-landene er avløst av en forventning om en betydelig sterkere oppgang i inneværende år.

En mer aktiv vekstfremmende politikk begynner etter hvert å gi resultater i Storbritannia. Offisielle anslag antyder mulighetene for en økning i produksjonen på 6% i 1964 sammenliknet med 3% i fjor. Finansministeren har pekt på at det foreligger tegn på et begynnende press i økonomien. Uttalelsene har vært tolket slik at en ikke kan utelukke en ny omgang av den «rykkekjørings»-politikk («go-stop») som hemmet den økonomiske vekst sterkt i 1950-årene.

Det videre forløp i Storbritannia er av særlig interesse for norsk økonomi. Utviklingen i 1963 har vist på ny at aktivitetsnivået hos de viktigste handelspartnere er en faktor av særlig betydning for vekstmulighetene her i landet. Den sterke ekspansjonstakt i Fellesmarked-landene i 1961—63 muliggjorde en økning av norsk eksport trass i den voksende tolldiskriminering. Den stagnerende britiske økonomi hemmet i 1962 og langt inn i 1963 norsk eksport mer enn tollavviklingen under EFTA-avtalen kunne fremme den. Med den nye ekspansjon i britisk økonomi i de siste månedene har fulgt et sterkt oppsving i norsk eksport.

Mot denne bakgrunn av bedre avsetningsforhold for norske eksportvarer må underskuddet i utenriksøkonomien betegnes som betenkelig høyt. Riktignok gir ikke den vanlige oppstilling av driftsbalansen et dekkende bilde når skipsimporten fluktuerer i de enkelte år så sterkt som tilfellet er. Et driftsunderskudd i 1963 på 1 440 mill. kroner kan ikke uten videre sammenliknes med et tilsvarende for 1962 på 1 250 mill. uten at en tar hensyn til at skipsimporten siste år var netto 380 mill. større enn i det foregående. Disse svingninger i innførselen av nye skip har liten sammenheng med etterspørselsfor-

holdene i den indre økonomi. Men selv om en foretar korreksjoner for denne posten, står tilbake et meget stort underskudd. Denne utilfredstillende situasjon bør være det sentrale utgangspunkt for drøftelsen og utformingen av den økonomiske politikken. Oppgangen i valutabeholdningene med 355 mill. kroner i 1963 skyldes ytterligere gjeldsstiftelse og må ikke avlede oppmerksomheten fra det uløste grunnproblem i norsk økonomi.

Utenriksregnskapet 1960-63.

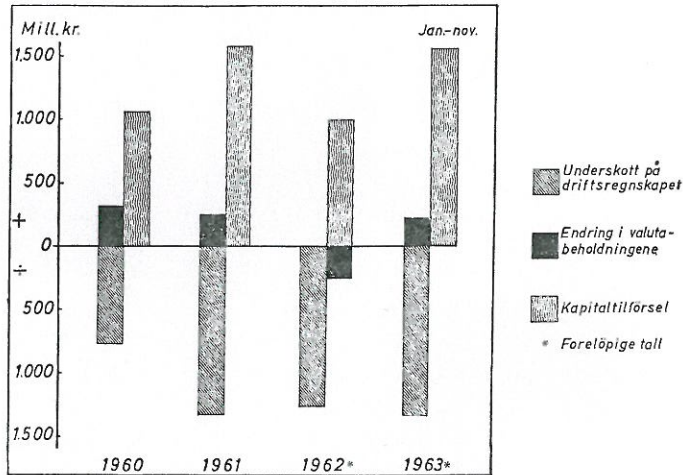

Fig. 3.

II. Underskuddet i utenriksøkonomien som strukturproblem.

I årstalen i fjor ble fremhevet at underskuddet i utenriksøkonomien må betraktes som et strukturproblem. Utviklingen i 1963 har gjort dette stadig klarere. Selv om avsetningsforholdene kan variere noe for de enkelte bransjer, har landet for tiden bedre konjunkturer enn en i alminnelighet kan regne med over lengre perioder. Riktignok er bytteforholdet dårligere enn f. eks. i 1955, som er et vanlig brukt sammenlikningsår. Men det er nødvendig å innrette seg på at endringen til vår ugunst kan bli langvarig. Utslagsgivende er fallet i fraktratene.

En analyse av situasjonen må ta sitt utgangspunkt i at en vekst på vel 5% har krevd en økning i vareimporten (eksklusive skip) på noe over 630 mill. kroner i 1963.

I 1962 var de tilsvarende tall for vekst og importøkning 3,3% og 700 mill. kroner og i 1961 henholdsvis 5,6% og 500 mill. kroner. En kan neppe regne med lavere tall for importøkning enn 600 mill. kroner om en vil opprettholde en årlig vekstrate på 4—5%. Erfaringene fra alle land med sterk vekst er at importen stiger relativt betydelig hurtigere enn bruttonasjonalproduktet. (Se fig. 4 s. 4.)

Skipsfartens nettofraktinntekter steg i 1963 med 275 mill. kroner, vareeksporten (medregnet skip bygd i Norge) med 586 mill. og netto-eksporten av tjenester utenom skipsfart med 38 mill. kroner. Den samlede oppgang i eksportinntektene med 900 mill. kroner forbedret således vare- og tjenestebalansen eksklusive skip med vel 260 mill. kroner.

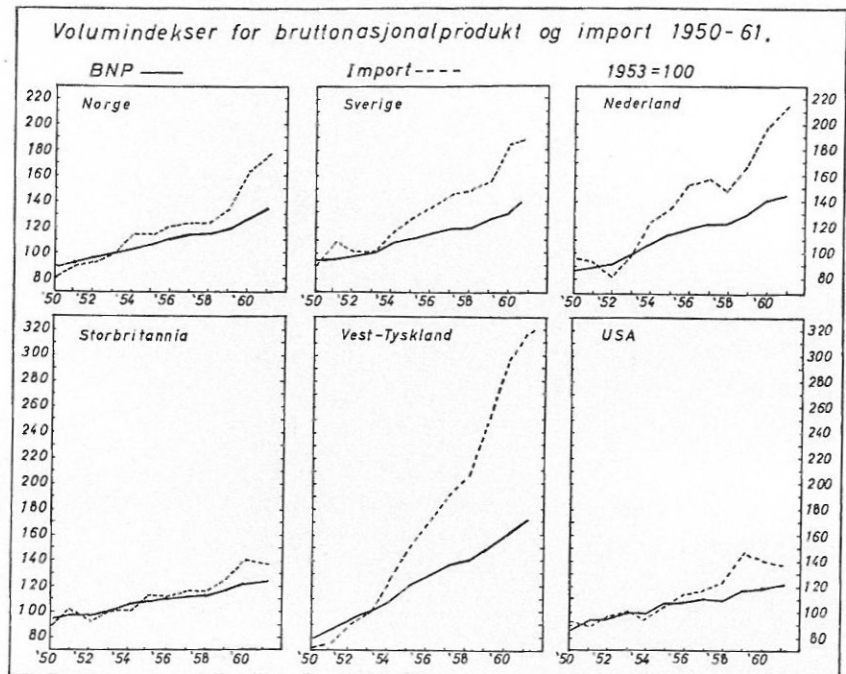

Fig. 4.

Som faste utgifter kommer i tillegg underskuddet på rente- og stønadsbalansen (310 mill. kroner i 1963, 250 mill. kroner i 1962, 175 mill. kroner i 1961). Dette underskudd vil tendere til å øke både som følge av forrentningen av en stigende utenlandsgjeld og fordi utviklingshjelpen vil medføre større valutauttelling.

Oppgangen i nettofraktinntektene i 1963 skyldes i noen grad de bevegelser som de sovjetiske kornkjøp utløste på fraktmarkedet. Slike tilfeldige utslag vil kunne påvirke tallene for det enkelte år. Men i alminnelighet kan en for de nærmeste år ikke regne med noen større økning i skipsfartens nettobidrag.

Skipsfartsnæringen gjennomgår en dyptgående strukturendring, som er karakterisert ved overgang til større skip. Bruttofraktinntektene pr. tonn har vist en sterkt fallende tendens. De store båter kan på grunn av tilsvarende lavere utgifter pr. tonn oppnå en tilfredsstillende lønnsomhet. Men utviklingen betyr at en stor del av en flåte med en så lav gjennomsnittsalder som ca. 7½ år, må skiftes ut fordi størrelsesstrukturen er uhensiktsmessig. Omfanget av denne strukturrasjonaliseringsprosess illustreres av de store tall for nykontraheringer i 1963. I utlandet ble i alt bestilt skip med en samlet tonnasje på vel 3½ mill. t. d. w. til en kjøpesum av 2 600 mill. kroner. Kontrakter er inngått med norske verksteder for 500 000 t. d. w. til en kjøpesum av 500 mill. kroner.

På de skip som blir kontrahert i utlandet, oppnår rederne langsiktige leveringskreditter som kommer med i utenriksregnskapet som kapitalinntekter. Så lenge flåten ekspanderer, vil denne post være positiv etter at avdrag er fratrukket. Men denne nettopost står ikke til disposisjon for andre formål. En økende del av skipsfartens inntekter bindes til amortisering av verkstedskreditter og annen opplåning i forbindelse med kontraheringene. På grunnlag av anslagene over nettofraktinntektene og over avdragsbetalingene er en kommet

til at utover i 1960-årene vil det kontantdisponible bidrag fra skipsfarten ligge på om lag samme nivå som i 1963.

En bedring i den utenriksøkonomiske balanse forutsetter således at eksporten av varer og andre tjenester kan øke hurtigere enn den stigning i importen som en fortsatt vekst vil trekke med seg.

I foredraget i fjor ble påvist at svikt i råstoffgrunnlaget begrenser mulighetene for å øke eksporten fra de tradisjonelle eksportnæringer. Det gjelder således treforedlingsindustrien. Hvalfangsten er under avvikling. I fiskeriene avtar det oppfiskede kvantum. Disse begrensninger er av fysisk art, og de lar seg lite påvirke av økonomisk politikk. Det burde dog ikke gjelde fiskeriene, hvor tilbakegangen i kystfisket kunne kompenseres ved et mer intensivt havfiske slik som alle konkurrerende fiskerinasjoner driver det.

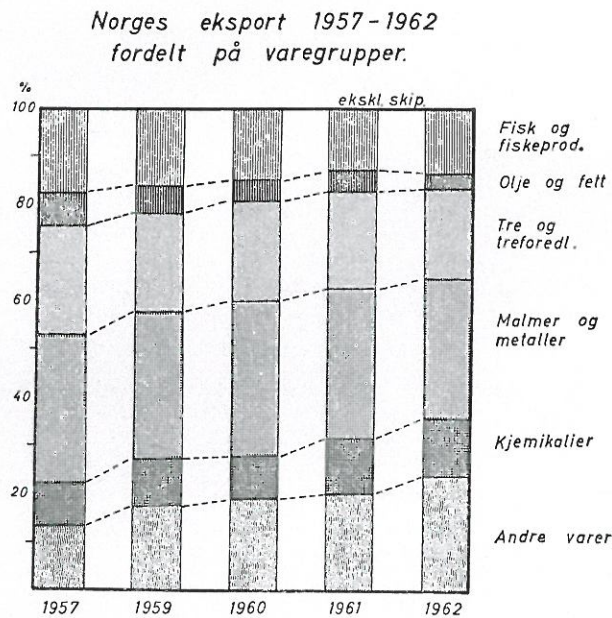

Fig. 5.

Enkelte har festet seg ved en betydelig økning i utførselen av ikke-tradisjonelle ferdigvarer og synes å mene at løsningen av problemene i utenriksøkonomien er å finne i ytterligere ekspansjon av denne eksport. En kan imidlertid ikke nøye seg med bare å trekke fram eksporttallene. En må samtidig ta med i vurderingen hvorledes importen innenfor de samme varegrupper utvikler seg. Ved en slik sammenliknende analyse av de siste 3 år må en bli slått av at oppgangen i eksporten av ikke-tradisjonelle ferdigvarer har sitt motstykke i en dobbelt så stor økning av importen. Mot økningen av eksporten innen gruppen «andre varer» i perioden 1960/63 på 683 mill. kroner står en stigning i importen på 1 301 mill. kroner.

Varebalansen for disse sektorer er således ikke forbedret, men forverret. Selvdekningsgraden er lavere enn tidligere.

Typisk i denne henseende er utviklingen innen varegruppene klær, garn, metervarer og tekstiler. Eksporten har nok økt med 76 mill. kroner i treårsperioden, men importen har steget med 174 mill. kroner.

Størst økning finner en innenfor gruppen maskiner og apparater med tall på 220 mill. kroner og 504 mill. kroner for henholdsvis eksport og import.

Samlet endring i eksport og import 1957-62.

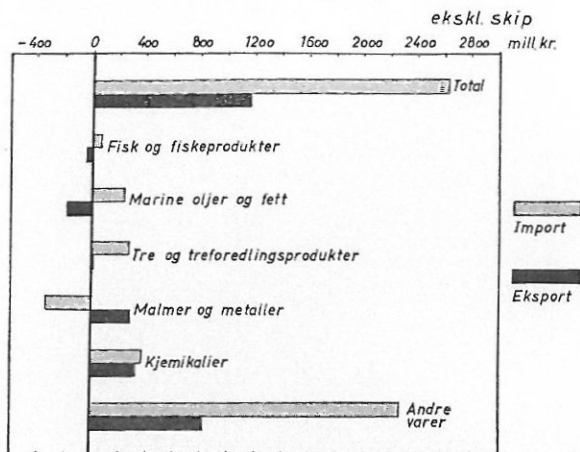

Fig. 6.

Tallene gjenspeiler virkningene av EFTA-integrasjonen. Formålet med denne er å oppnå en sterkere økonomisk vekst gjennom en større grad av internasjonal arbeidsdeling. Men resultatet hittil har vært at underskuddet på varebyttet med EFTA-landene er gått opp fra 551 mill. kroner i 1961 til 1 176 mill. kroner i 1963.

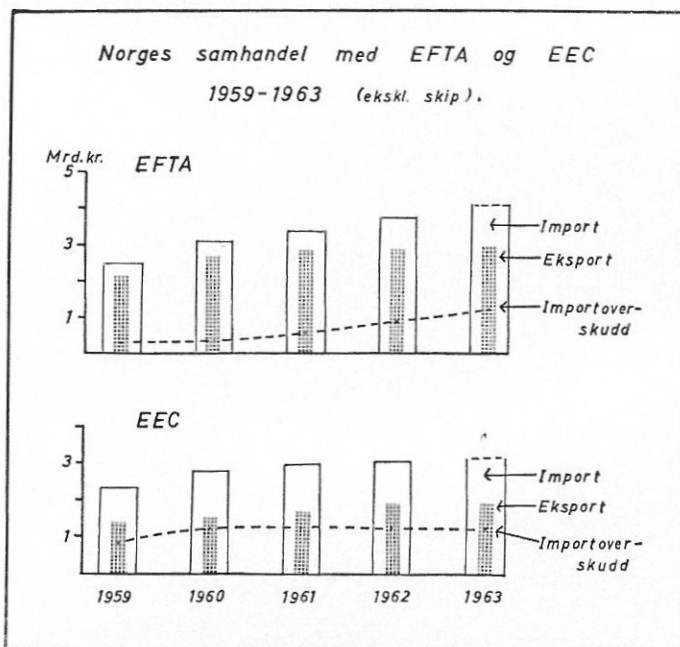

Fig. 7.

En del av økningen skyldes omleggingen av importen fra EEC-land til EFTA-land. EEC-landenes relative andel av totalimporten er sunket fra 31,7% i 1960 til 29,5% i 1963, mens EFTA-landenes er steget fra 34,3% i 1960 til 38,8% i 1963.

Norges eksport (ekskl. skip) 1959-63
fordelt på markeder.

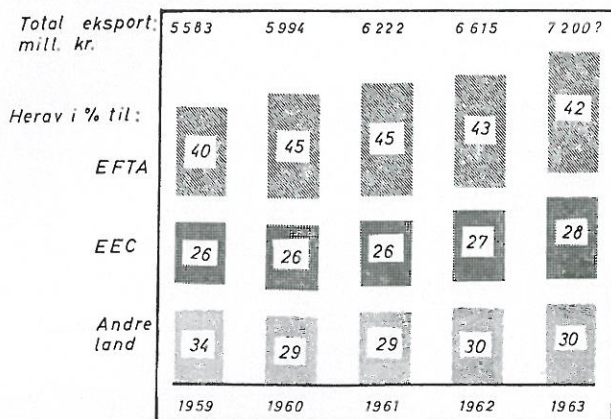

Fig. 8.

Utviklingstendensen har hittil ikke vært tilsvarende for eksportens vedkommende. EFTA-landenes relative andel er under ett sunket fra 44,5% i 1960 til 41,7% i 1963. Utslagsgivende har vært stagnasjonen i eksporten til Storbritannia.

Den større ekspansjonstakt innenfor Fellesmarked-landene har ført til at deres andel av norsk eksport har økt fra 26,2% i 1960 til 28,4% i 1963.

Økningen i samhandelen med de øvrige nordiske land er påtakelig. Det gjelder særlig overfor Sverige, som nå er Norges tredje største kunde. Eksporten fra Norge har økt fra 709 mill. kroner i 1960 til 1 000 mill. kroner i 1963.

Dette interessante trekk viser at et av hovedresultatene av EFTA-samarbeidet hittil har vært at et nordisk fellesmarked er kommet i stand innenfor en videre organisatorisk ramme.

Veksten i eksporten til Fellesmarked-landene berettiger ikke den slutning at oppbyggingen av fellestariffen ikke vil ramme norsk eksport. Allerede nå må markedet for frosne fiskeprodukter anses på det nærmeste lukket. Blir de nye tollsatser for stål opprettholdt, gjelder dette også denne varegruppe.

Når eksporten av en vare som aluminium har kunnet holdes oppe, skyldes dette både at de tollfrie kvoter foreløpig har vært store, og at det tar tid å bygge opp den innenlandske industri i Fellesmarked-landene bak tollsperrene. Dessuten er fellestariffen ennå ikke brakt opp i full høyde.

En har innskrenket seg til å trekke fram en del momenter som ikke synes å ha vært tilstrekkelig påaktet i debatten hittil om problemene i utenriksøkonomien.

Disse problemer må bli det sentrale tema i drøftelsen av den økonomiske politikken. Den sterke ekspansjon i den siste femårsperiode har bare vært mulig ved en betydelig gjeldsstiftelse også utenfor skipsfartssektoren. Det kan være en riktig politikk å påskynde utnyttelsen av landets ressurser ved bevisst å ta sikte på import av kapital. Men da må investeringene være sammensatt slik at de er valutarisk reproduktive. Det økende underskudd kan tyde på at denne betingelse ikke er oppfylt. Om en skulle ha unngått ytterligere gjeldsstiftelse utenfor skipsfartssektoren, måtte eksporten av varer og andre tjenester enn frakter ha vært om lag 300 mill. kroner større enn den faktisk ble. Denne

situasjon er uttrykk for at produksjonsstrukturen ikke er tilpasset forbruks- og investeringsstrukturen slik som den gir seg uttrykk i etterspørselen.

En må være forberedt på at lånemulighetene utenom leveringskreditter på skip kan være begrenset. Renteskatten i De forente stater har i hvert fall foreløpig lukket New York-markedet for langsiktige lån. Sveits vil øyensynlig begrense adgangen til dets lånemarkeder.

På den annen side har det åpnet seg muligheter for låneopptak i London-markedet. Men dette hviler delvis på et så usikkert grunnlag som flyktige Euro-dollar.

Ved opplegget av investeringspolitikken vil det derfor måtte legges vekt på hvilke muligheter de enkelte prosjekter gir for finansiering i utlandet. Kraftkrevende industri synes å by de beste muligheter i så henseende. Bedrifter innenfor denne industrigruppe kan lokaliseres slik at de også kan være ledd i distriktsutbyggingspolitikken. På den måten vil en også kunne få nyttiggjort ledig og underbeskjeftiget arbeidskraft. En må vente at knapphet på arbeidskraft fortsatt vil være en minimumsfaktor som begrenser vekstmulighetene.

III. Inntektspolitikk.

De meget vanskelige strukturproblemer i norsk økonomi kan bare løses gjennom en langsiktig tilpasningspolitikk. Oppgaven kan ikke forenkles til et spørsmål om en korttidsregulering av etterspørselsvolumet. Skulle underskuddet i utenriksøkonomien elimineres gjennom etterspørselsbegrensende tiltak alene, ville en måtte nytte en så restriktiv finans-, kreditt- og inntektspolitikk at direkte skadevirkninger både på sysselsetting og økonomisk vekst ikke ville være til å unngå. Investeringene kunne formodentlig reduseres noe uten at sysselsettingen ville komme i fare. Men de langsiktige virkninger på veksten kunne være uheldige.

På den andre siden må det være maktpåliggende å forebygge at det totale etterspørselsvolumet vokser slik at presset på utenriksøkonomien skjerpes

Bruttonasjonalproduktets anvendelse 1957-63.

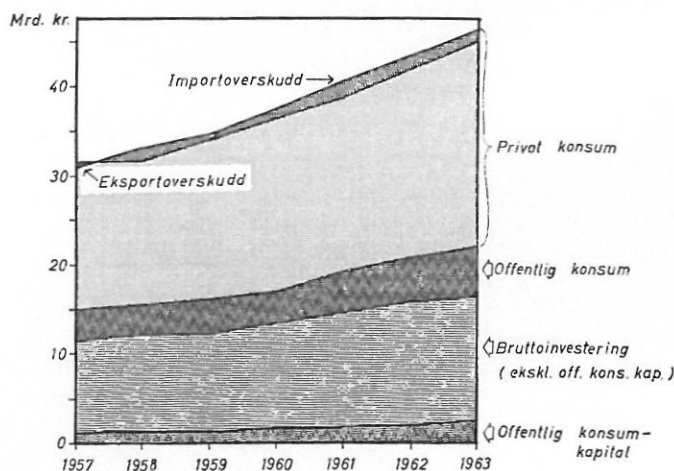

Fig. 9.

ytterligere. Det er en betydelig fare for at dette vil kunne skje i det kommende år.

Den økte etterspørsel utenfra etter norske eksportvarer kan formodentlig møtes uten ny tilgang på arbeidskraft i de tradisjonelle eksportnæringer hvor det kanskje i noen grad har vært underbeskjeftigelse under den siste konjunkturavslapning 1962/63. Men denne nye etterspørsel skaper likevel større inntekter som stimulerer etterspørselen etter varer og tjenester. Den er således en ekspansiv faktor i norsk økonomi i den nåværende konjunkturfase.

De inntektsøkninger som måtte følge av de lønns- og prisoppgjør som forestår, vil virke i samme retning.

Det er ikke mulig å stille opp objektive kriterier for et slikt oppgjør. En kan ikke legge avgjørende vekt på forventningene om en økning i produksjonen alene. De gunstige konjunkturer burde nyttes til en reduksjon av underskuddet i utenriksøkonomien. Forbruket burde ta en mindre del av produksjonsøkningen enn i de senere år.

Inntektsoppgjørene kan heller ikke alene være basert på fremgangen i produktivitet. Mulighetene for slike forbedringer er ulike mye større i de vareproduserende sektorer enn i de tjenesteytende. Skal prisstabilitet kunne opprettholdes, må produktivitetsforbedringen vesentlig tas ut i form av reduserte produktpriser. Med alle de institusjonelle bindinger som foreligger, er dette et lite realistisk grunnlag for praktisk politikk. Men det kan være grunn til å understreke betydningen av at priskonkurransen ikke blir hindret ved kartellavtaler.

Økning i faktorinntekt pr. sysselsatt 1955-63 (dekomponert).

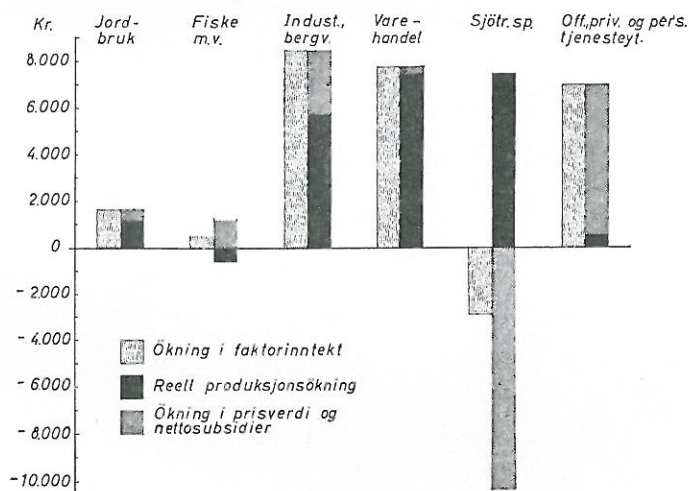

Fig. 10.*)

Lønnsøkninger gir bedriftene en oppfordring til å erstatte arbeidskraft med maskiner. De leder til overgang av arbeidskraft både mellom bedrifter og næringer og beforder således strukturrasjonaliseringen.

Denne strukturrasjonaliseringsprosess drives også fram av den integrasjon landet deltar i gjennom EFTA. Avviklingen av toll og andre beskyttelsesinngrep medfører at relative forskyvninger i kostnadsnivået mer umiddelbart enn tidligere innvirker på konkurransevnen.

*) Tallene er usikre, og figuren er bare ment som en grov illustrasjon.

Utviklingen i 1963 viser klart betydningen av et moderat inntektsoppgjør under en slik tilpasningsprosess som landet befinner seg i. Kostnadsstigningen har i det siste året formodentlig vært mindre i Norge enn i mange andre land i Vest-Europa. Dette har gjort det mulig å øke eksporten av ikke-tradisjonelle ferdigvarer. Men samtidig må en være klar over at norsk produksjon fortrenses av utenlandsk på det norske hjemmemarked. Dette kan sies å være en utvikling i riktig retning når formålet med EFTA-integrasjonen er å fremme den internasjonale arbeidsdeling. Men om en vil bygge på et slikt synspunkt, må en også akseptere at bedrifter vil bukke under, og at de ansatte må søke seg andre arbeidsplasser.

Pressproblemene er ikke særegne for Norge. Sveits har bebudet meget vidtgående inngrep for å motvirke kostnadsinflasjonen. I Storbritannia advarer myndighetene mot en overekspansjon. I Tyskland erklæres det at kostnadsutviklingen skal bringes under kontroll.

IV. Budsjettpolitikken.

Et hovedmiddel i anti-inflasjonspolitikken er skjerpningen av budsjettpolitikken. Med den konjunkturutvikling en kan regne med, og de inntektsoppgjør som kan ventes, burde også det norske statsbudsjettet være utformet med sikte på å moderere konjunkturforløpet og å minske presset på utenriksøkonomien. Dette grunnprinsipp er ikke blitt fulgt i det budsjett som er vedtatt for 1964. Tvert imot vil det virke mer ekspansivt enn de foregående års.

Diskusjonene om virkningene av budsjettet har for ensidig knyttet seg til størrelsen av overskuddet før lånetransaksjoner. Selv om denne balansepost hadde vært uforandret, ville budsjettet for 1964 virket ekspansivt i forhold til 1963. Utgiftene til statens kjøp av varer og tjenester vil i 1964 øke med 600 mill. kroner, sammenliknet med 350 mill. kroner i budsjettet for 1963.

Budsjettets ekspansive karakter forsterkes ved at inntektene ikke følger med i utgiftsøkningen. Overskuddet før lånetransaksjoner var allerede i Regjeringens budsjettproposisjon 42 mill. kroner lavere enn i foregående år. Det er blitt ytterligere redusert under stortingsbehandlingen. De internasjonale organisasjoner som Norge er medlem av, vil vanskelig kunne forstå at det både i Storting og i pressen kan hevdes at denne endring nærmest skulle være uten betydning. Det vil også være liten gjenklang for den oppfatning at det skulle være et grunnprinsipp for budsjettpolitikken at statens utgifter og inntekter skal balansere. Det ville være å frakjenne budsjettpolitikken dens betydning som et av de viktigste konjunkturpolitiske instrumenter.

Denne budsjettbalanse er av spesiell betydning her i landet hvor en har et omfattende system av statsbanker som finansieres over statskassen. Forhøyelsen av statsbankenes utlånsbudsjetter bidrar også til å stimulere ekspansjonen. Et større overskudd før lånetransaksjoner ville ha bidratt til å nøytralisere denne virkning.

V. Kredittpolitikken.

Situasjonen i utenriksøkonomien, konjunkturutviklingen, det ekspansive statsbudsjett, utvidelsen av lånerammen for statsbankene og det forestående inntektsoppgjør dannet et meget vanskelig utgangspunkt for forhandlingene om en avtale om kredittpolitikken for 1964. Opplegget fra Norges Banks side

måtte gå ut på at økningen i kredittvolumet i hvert fall ikke måtte overstige fjorårets.

Pågangen på kredittinstitusjonene etter lån er meget stor. Det vil måtte by på nye vanskeligheter for kredittinstitusjonene å være med på en ytterligere tilstramning. Det er all grunn til å yte dem anerkjennelse både for deres realistiske vurdering av situasjonens krav og for deres villighet til å medvirke til å gjennomføre en meget restriktiv avtale. De har også maktet å oppfylle avtalen for 1963 på en tilfredsstillende måte.

Det er forståelig at avtalen er blitt kritisert fra flere hold. Men når en må ta budsjettpolitikken som gitt, kan ingen være tjent med at også kredittpolitikken skal virke til å øke presset i tillegg til de andre ekspansive faktorer som gjør seg gjeldende.

I løpet av de siste 2—3 år er det blitt en markert tyngdeforskyvning fra finanspolitikk over til kredittpolitikken. Det kan være på plass å minne om en av Radcliffe-komiteéns hovedkonklusjoner: «Monetary policy can help, but that is all.»

En kan ikke oppnå en tilfredsstillende konjunkturregulering av etterspørselsvolumet når en så uforholdsmessig del av oppgaven blir lagt på kredittpolitikken.

Det budsjett en nå skal arbeide etter, vil føre til en betydelig tilførsel av likviditet fra staten. Det er nødvendig å søke å fange den opp igjen ved en forhøyelse av prosentene for den andel av sparebankenes innskuddsøkning som skal plasseres i statslån. Av samme grunn vil en større del av kapitaltilgangen i livsforsikringselskapene måtte anbringes i slike lån.

Denne forhøyelse skjerper samtidig problemene på obligasjonsmarkedet. Det har vært et ledd i forsøkene på å gjøre kredittpolitikken mer selektiv at en prøver å få kanalisert en større del av kredittøkningen gjennom obligasjonsmarkedet. Totalkvotene er satt opp fra 825 mill. kroner i 1963 til 950 mill. kroner for inneværende år. Det er imidlertid anmeldt lånebehov for over 1 300 mill. kroner. En rekke søknader kan således ikke innvilges. En av konsekvensene er at når mange kommuner ønsker å gjennomføre investeringsprosjekter som neppe kan kalles umiddelbart produktive, må disse finansieres gjennom regulære skatteinntekter.

Når det stadig kommer forslag om opptak av lån til tiltak som rettelig hører hjemme på statsbudsjettet, er det nødvendig å påpeke den enkle selvfølgelig at det ikke skapes nye reelle ressurser gjennom denne finansieringsform. Skal kommunikasjonsformål av forskjellig art finansieres over obligasjonsmarkedet, vil andre prosjekter måtte falle ut.

VI. Den institusjonelle struktur i kredittsystemet.

Heller ikke skapes det nye realøkonomiske ressurser bare ved opprettelse av nye kredittinstitusjoner. En må derfor stille seg tvilende til forslagene fra forskjellige utvalg og komitéer som har behandlet industriens omstillingsproblemer i forbindelse med de nye markedskonstellasjoner. Mange av disse innstillinger munner ut i tilrådinger om etablering av egne institutter som skal tilgodese kredittbehovet i spesielle bransjer.

Et slikt system av sektorinstitutter vil lett kunne hemme den omstilling som i alle tilfelle vil være nødvendig. En økt internasjonal arbeidsdeling må medføre at enkelte bedrifter og bransjer må gå tilbake, mens andre får større

vekstmuligheter. Når forholdene bare tillater en trang ramme for videre kreditt-ekspansjon, er det særlig påkrevd at fordelingen av kreditten skjer etter et helhetssyn på behov og muligheter.

Ikke minst av denne grunn er det nødvendig at strukturrasjonaliseringen fortsetter innenfor de to bankgrupper. Konsolideringsprosessen foregår meget hurtig for forretningsbankenes vedkommende. Det kan imidlertid ikke være noe virkelig behov for alle de avdelingskontorer som særlig storbankene ønsker å opprette i byene og tettstedene.

Norges Banks syn på forretningsbankstrukturen har vært at det ved siden av storbankene trenges en del sterke regionalbanker som kan ta vare på særlige distriktsinteresser. Et viktig skritt i denne retning har vært sammenslutningen av to forretningsbanker i Trondheim. Myndighetene har arbeidet aktivt for å få en liknende konsolidering gjennomført på Sørlandet. En har derfor foreløpig holdt tilbake søknader fra storbankene om opprettelse av filialer i området. Men distriktets banker må i løpet av de nærmeste måneder treffe endelig bestemmelse om de linjer de vil følge.

Fylkesmennene er av Finansdepartementet blitt anmodet om å ta initiativet til å drøfte med de lokale sparebankforeninger hvorledes en best skal kunne få gjennomført en konsolidering av sparebanksystemet.

Det synes hittil å ha vært en for liten forståelse blant sparebankene selv for behovet for en konsolidering. Den er nødvendig for å få styrket det tekniske apparat.

Spredningen av Arbeidsløsetrygdens midler ville også få større effekt i et konsolidert sparebanksystem. Ved utgangen av 1963 var i alt 65 mill. kroner plassert som innskudd i banker i utbyggingsområdene.

En av de serviceoppgaver bankene burde ta seg av, er å opprette regnskapsavdelinger som kan påta seg bokføringen for mindre bedrifter. Et par banker har etablert slike kontorer, som har vært til stor nytte for næringslivet i vedkommende distrikt.

Norges Bank har gitt uttrykk for den oppfatning at konsolideringen av sparebankene bør skje innenfor gruppen selv. Den har derfor på prinsipielt grunnlag frarådd at forretningsbanker skal få adgang til å overta sparebanker.

Norges Bank har støttet en søknad fra Fellesbanken om tillatelse til opprettelse av et avdelingskontor i Trondheim. Dets primære oppgave må være å yte teknisk service til sparebankene i distriktet.

For å styrke det institusjonelle system for formidling av lån på obligasjonsmarkedet vil A/S Næringskreditt og Forretningsbankenes Finansierings- og Eksportkredittinstitutt også i inneværende år bli tildelt relativt store kvoter.

Nye finansieringsformer kan begrunne opprettelse av nye institutter. I utlandet påtar spesielle institutter seg å finansiere bedriftenes salg ved overtakelse av kundefordringer («factoring»-systemet). Andre institutter har spesialisert seg på å kjøpe maskiner og annet produksjonsutstyr og å leie det ut til bedrifter («leasing»-systemet).

En har stilt seg noe avventende til søknader fra slike utenlandske institutter om adgang til å etablere seg her i landet. Det synes all grunn til for kredittinstitusjonene i Norge å drøfte på prinsipiell basis hvorledes de behov som her melder seg, best kan dekkes.

Samtidig som en søker å forbedre kredittsystemets organisasjon, er det nødvendig å fortsette arbeidet med å skape en mer tilfredsstillende aktiva- og passiva-struktur i bankene. Særlig forretningsbankenes aktiva-struktur avviker

sterkt fra den vanlige i andre land. Utlånene utgjør over 100% av innskudd fra allmennheten. I De forente stater regnes 60% som meget høyt.

Særlig iøynefallende er det at norske forretningsbanker disponerer meget små beholdninger av statsobligasjoner som kan tjene som sekundære likviditetsreserver.

De større forretningsbankene må drive en meget sterkt utadvendt virksomhet, og det er nødvendig at de etter hvert får en aktiva- og passivastruktur som mer passer inn i det internasjonale mønster.

Hovedtyngden av utlånene er i formen kortsiktige, men en betydelig del av kassekredittene er i virkeligheten langsiktige investeringskreditter.

Forretningsbankene og Norges Bank er kommet til at det ville være hensiktsmessig å bruke Forretningsbankenes Finansierings- og Eksportkreditinstitut som mellomledd for operasjoner som har til formål å konvertere en del av forretningsbankenes fastfrosne kassekreditter.

Instituttet vil også kunne være et formålstjenlig instrument for å yte de kreditter som norsk verkstedsindustri vil ha behov for hvis den skal kunne konkurrere om leveranser av kostbart kapitalutstyr. Det er en økende tendens til et internasjonalt varebytte, bygd, ikke på forskjell i pris og kvalitet og leveringstider, men på leverandørenes evne til å gi kreditter. Forholdet er mest utpreget i skipsbyggingsindustrien, men det gjør seg også etter hvert gjeldende for andre kapitalvarers vedkommende.

De konverteringsoperasjoner som Eksportfinans skal formidle, må ses i sammenheng med behovet for tilførsel av likviditet til banksystemet.

Etter at banklovens § 22 er satt i kraft, er kravet til likviditet blitt skjerpet. Som følge av at staten tilførte store beløp i de siste måneder av 1963, har bankene i begynnelsen av det nye året vært i stand til å oppfylle kravene. Men situasjonen kan endre seg i løpet av året.

Selv om statsbudsjettet også for 1964 under ett vil gi en betydelig tilførsel av likviditet (anslagsvis 300 mill. kroner), vil sesongsvingningene i skatteinngangen føre til en betydelig inndragning av likviditet i første halvår. Senere på året må en regne med en fortsatt stigning i seddelomløpet. Norges Bank har i forbindelse med den nye avtale erklært seg villig til gjennom passende markedsoperasjoner å tilføre den likviditet som måtte være nødvendig for at banklovens bestemmelser kan oppfylles.

VII. Valutapolitikken.

Bankene har benyttet likviditetstilgangen i begynnelsen av året til å øke sine beholdninger i fremmed valuta. Ved denne omplassering oppnår de en inntektsfordel. Det bør bli spørsmål om å finne fram til nye typer kortsiktige norske statspapirer som kunne gi de samme inntektsmuligheter. Men med den størrelse valutabeholdningene nå har, kan det neppe være avgjørende innvendinger mot at bankene midlertidig plasserer sin overskuddslikviditet i fremmed valuta.

Norges Banks egne reserver har vist en tilsvarende nedgang. Sett fra landets synspunkt er denne omfordeling av liten reell betydning. Både bankenes og Norges Banks beholdninger står til disposisjon om det er behov for dem. Fordelingen mellom disse institusjoner kan muligens ha en presentasjonsmessig betydning utadtil. Forretningsbankene har i de siste 2—3 år stått i nettogjeldsposisjon overfor utlandet. En har ansett det formålstjenlig at

bankene øker sine beholdninger slik at nettogjelden reduseres. Bankene ligger nå langt innenfor den ramme som er angitt i retningslinjene for låneopptak i utlandet, der «taket» i punkt II, 1, er satt til nivået pr. 31. desember 1962. Nettogjelden utgjorde på det tidspunkt 460 mill. kroner. Pr. 1. februar 1964 var tallet nede i ca. 200 mill. kroner.

Det bør være grunn for bankene til å overveie å konsolidere sine posisjoner ved at en del av beholdningene brukes til nedbetaling av gjeld. Denne gjelden har sammenheng med operasjoner på Euro-dollarmarkedet. Dette marked kan kanskje komme til å skrumpe inn, og det kan etter hvert bli vanskeligere å få lånene fornyet.

Mulighetene for en slik konsolidering er atskillig begrenset. Når den sesongmessige inndragningseffekt av skatteinngang og statslån begynner å gjøre seg gjeldende utover våren, vil bankene formodentlig måtte avgi valuta til Norges Bank. Men som alminnelig prinsipp burde bankene søke å avvikle de utenlandske lån som har vært opptatt i likviditetsøyemed.

Bestemmelsene i avtalen om at bankene skal kunne øke sine utlån i utenlandsk valuta med inntil 100 mill. kroner, var fra myndighetenes side tenkt særlig å skulle gjelde låneopptak på vegne av mindre foretak som ikke direkte kunne opptre på de utenlandske lånemarkeder.

Det synes imidlertid å ha vært en tendens i den senere tid til at også mindre bedrifter kommer med søknad direkte til Norges Bank om låneopptak i utlandet. Det dreier seg i flere tilfelle om kunder som tidligere har fått sine lånebehov dekket gjennom bankene.

Om denne form for låneopptak i utlandet skulle bli av noe større omfang, vil den betegne et tillegg til den kredittramme som avtalen bygger på. Det vil da foreligge grunn for myndighetene til å ta opp i Samarbeidsnemnda spørsmålet om en omformning av avtalen på dette punkt. Foreløpig har en henstilt til bankene å medvirke til at søknadene sendes inn gjennom dem med en redegjørelse for hvorfor disse lån bør ordnes direkte.

VIII. Sluttmerknader.

Gjennom innstillingene fra den pengepolitiske komité, boligbankkomitéen, pensjonskomitéen og den snarlig bebudede innstilling om statens forretningsbank, vil en få et omfattende materiale for den videre drøftelse av prinsippene for kredittpolitikken.

Da Norges Bank offisielt skal uttale seg om disse innstillinger innen frister som ennå ikke er utløpet, vil det ikke være riktig i dette foredrag å gi uttrykk for noen endelig oppfatning. Det er likevel grunn til å ta avstand fra en debatt der forslag betegnes som nærmest uhørte inngrep, hvor det i virkeligheten er tale om bruk av virkemidler som i andre land anses som selvfølgelig og uunnværlige.

Penge- og kredittpolitikken må ses i nær sammenheng med finanspolitikken. Etter den utvikling budsjettpolitikken har gjennomgått i de siste år, synes det å være like stor grunn til å få drøftet denne politikk på prinsipielt grunnlag. Både Stortingets bevilgningsreglement og budsjettbehandlingsformen burde tas opp til ny vurdering.

Ettårige budsjetter gir liten oversikt når det gjelder bevilgninger til formål av langsiktig karakter. Det er et sterkt behov for flerårige projiseringer.

Dette er allerede gjort i Storbritannia. Finansdepartementet bør påskynde det tilsvarende arbeid som nå er påbegynt også her i landet.

Hvor viktig det enn er å få drøftet både finanspolitikk, pengepolitikk, bankstruktur og andre institusjonelle spørsmål, må en stadig ha for øye at det virkelige grunnproblem i norsk økonomi knytter seg til utenriksøkonomien. Norsk næringsliv må ikke bare foreta en omstilling som følge av nye ytre markedskonstellasjoner. Det kreves også en strukturtilpassing og produksjonsomlegging til et endret etterspørselsmønster.

Disse problemer egner seg neppe for vanlig komitébehandling. Men det er et påtrengende behov for et forum for drøftelser hvor disse sentrale problemer blir stilt sterkere i forgrunnen enn i den dagsaktuelle debatt som domineres av pris-, lønns- og skattespørsmål.

Foredraget i fjor munnet ut i den konklusjon at det var et behov for et spesielt organ, sammensatt av representanter både for næringsliv, fagbevegelse, myndigheter og forskningsinstitusjoner. Det måtte ha til primær oppgave å analysere utviklingstendenser og fremtidsmuligheter med utgangspunkt i strukturproblemene i utenriksøkonomien.

Det er beklagelig at et slikt organ ikke er kommet i stand ennå. I Sverige og i Storbritannia er nylig opprettet råd som leverer verdifulle bidrag til den faglige og politiske diskusjon om utformningen av den økonomiske politikk i et fremtidsperspektiv. I disse råd deltar statsråder og embetsmenn sammen med representanter for næringsliv, fagbevegelse og forskning.

Næringslivets og fagbevegelsens holdning i disse land har vært bestemt av ønsket om å kunne innvirke på et politisk planleggingsarbeid som i alle tilfelle vil gå sin gang.

For å drive den langtidsplanlegging som inngår som regulært ledd i stabsarbeidet i alle ekspansive bedrifter, trenges informasjon om myndighetenes intensjoner og synspunkter.

Representanter for forskningen kan bidra til å klargjøre de teknologiske perspektiver og økonomiske utviklingstendenser som både myndighetenes og bedriftenes planlegging må bygge på.

Behovet for et slikt forum er så påtrengende at det er å håpe at spørsmålet om etableringen av det kan bli avpolitisert her i landet på samme måte som i andre land.
